

OM TATUERING i VÅRA DAGARS SVERIGE.

AV PHILIBERT HUMBLA.

Det är påfallande, vad tatueringen som kulturelement ofta är lättvindigt avfärdad i redogörelserna för olika folks kulturer. I synnerhet nöjde sig äldre tiders författare med ett enkelt omnämnande, som ej innefattade några uppgifter om teknik, färger, mönster och dylikt. Numera äro skildringarna av företeelsen dock fylligare, orsakerna till densamma börja diskuteras ingående, och utbredningen lägges ut på kartor över de undersökta områdena.¹ Benämningen användes först av kapten Cook, som skrev det »tattoo», och den anses komma från ett polynesiskt språk.

Tatuering är, i vidaste betydelse, ett begrepp, varmed menas människohudens förseende med en permanent bild. I allmänhet brukar man skilja på två slags tatueringar, ärrtatuering och färgtatuering.² I förra fallet tvingas sår på kroppen till inflammation, eller få de läkas så dåligt och sakta, att ärren bilda ljusa, höga valkar. Denna metod användes av mörkhyade folk. I det senare fallet införes färgstoff i läderhuden, där färgen ej upptages av kroppen, utan permanent stannar kvar. Ett och annat folk kan använda båda förfaringssätten.³ Nära besläktade företeelser äro brännmärkning, i långa tider utövad även i Europa, och ett sätt att måla sig med en skarp etsande färg, som lämnar märken i huden, sedan färgen avlägsnats.⁴

¹ Se t. ex. E. Nordenskiöld: Eine geographische und ethnographische Analyse der materiellen Kultur Zweier Indianerstämme in El Gran Chaco, sid. 126.

² G. Buschan: Illustrierte Völkerkunde I, sid. 28.

³ J. S. Kubary: Das Tätowiren in Mikronesien speciell auf den Carolinen; W. Joest. Tätowiren, sid. 80.

⁴ Muntlig uppgift av W. Kaudern, som iakttagit metoden hos ett folk i Central-Celebes.

Allmänt anser man, att tatueringen är en utveckling av kroppsmålningen,¹ den mest primitiva arten av kroppsutsmyckning.² Också har tatueringen i samband med målningen varit föremål för olika vetenskapsmäns försök till förklaring av densamma. Karsten har i ett flertal arbeten³ utvecklat idén om tatueringens rent magiska natur, inom vilken olika faktorer, arbetet, blodet, mönstret och färgen samverka. W. Joest⁴ däremot förnekar all gemenskap mellan kroppsmålning och tatuering å ena sidan och religion och magi å andra sidan. — Gerland⁵ företräder den åsikten, att tatueringen är heliga tecken i huden, genom vilka människorna anbefalla sig i gudarnas hägn. Slutligen kan även Wattkes⁶ teori om tatueringen såsom en första början till bildskrift, som en kuriositet anföras. En mångfald andra författare framlägga åsikter och hypoteser, som i allmänhet sammanfalla till stor del med någon av de tre förstnämnda.⁷

En primitiv människa kan ju ej göra många saker utan att hon får taga hänsyn till andarna. Skall hon så eller skörda, slakta ett djur eller gå på jakt, nog måste andarna vara med, liksom vid de flesta andra sysslor. Men att, som Gerland och Karsten påstå att överhuvud taget all kroppsutsmyckning är av magisk eller religiös natur, är nog att gå för långt. Likaså stå Joest m. fl. alltför osmidigt på sin ståndpunkt: kroppsmålning-tatuering som enbar kroppsprydnad eller ett yttre, nyttigt medel, t. ex. målning som skydd mot värme eller köld. Att nå en allmän förklaring torde vara svårt, men säkert är, att tatueringen, som troligen från början varit en grov, blodig process för att vinna ökad skönhet, i och med att den utvecklades och blev så att säga ett konsthantverk, på många håll monopoliserades av prä-

¹ W. Joest: Tätowiren, sid. 8.

² G. Buschan: anf. arb. I, sid. 28.

³ Karsten: Der Ursprung der indianischen Verzierung in Südamerika, sid. 184; Zeitschrift für Ethnologie. 48 Jahrg. 1916.

⁴ W. Joest: anf. arb., sid. 60.

⁵ Gerland-Waitz: Anthropologie der Naturvölker VI. sid. 35.

⁶ H. Wattke: Die Entstehung der Schrift, die verschiedenen Schriftsysteme und das Schriftthum der nicht alphabetisch schreibender Völker, sid. 101.

⁷ Richard Karutz: Tatuiermuster aus Tunis, sid. 55. Archiv für Anthropologie 1910. K. utvecklar en teori om att färgtatuering uppkommit ur en primitiv, folkmedicinsk ärrtatuering. Han anser att färgen avancerat från medel (att förhindra sårets läkning) till självändamål.

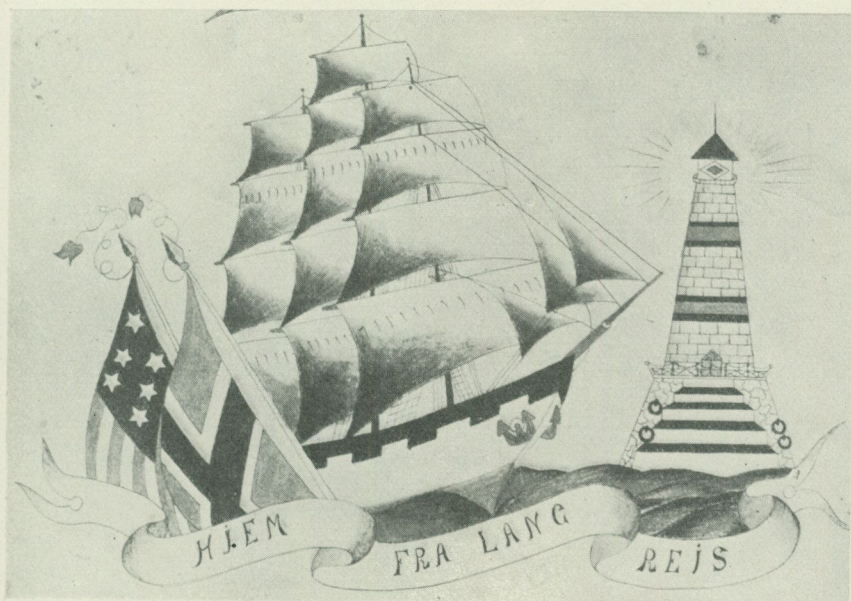

Fig. 1. Brösbild. Skepp, fyr torn, flaggor, 4 färger. Från en tatueringsateljers skylt Göteborgs Mus. 9654.

ster eller andra, som utnyttjade den som ett inkomstbringande yrke, och därmed förlänades den en prägel av magisk ceremoni, outhärlig vid t. ex. vissa folks manbarhetsriter.¹

Tatueringen hör ej till de kulturföreteelser, som äro beroende av miljön och de yttre levnadsomständigheterna. Därför är det i sig intet förvånande, när man finner att eskimåerna såväl som indianerna i det tropiska Sydamerika tatuera sig eller hava gjort det. Seden har en oerhörd spridning över hela jordklotet, och räknar man samman de olika arterna av tatuering och kroppsmålning, så finns nog intet folk, som står eller har stått helt främmande för någon eller några av formerna.

Vad särskilt angår Europa, så finnas forskare, som framkastat förmodanden, att seden att tatuera sig redan under paleolitisk tid var till finnandes, och förklarar en del föremål av sten, ben och renhorn, t. ex. från Aurignac,² som tatueringsredskap. Till någon egentlig

¹ Darwin; Decent of man, sid. 327, anser att tatuering ej är en sed, som spritt sig, utan av samma universellt mänskliga karaktär som dans, maskering m. m.

² Lartet; Annales des sciences naturelles 4 ser. Zoologie XV. 4:e sect.

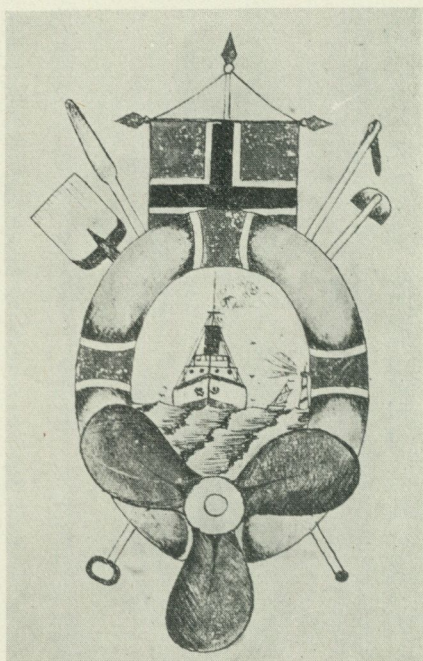

Fig. 2. Armbild. Yrkesbild för eldare. 3 färger. Blad ur ett tatueringalbum. Göteborgs mus. 9639.

kunskap därom, kan man väl ej komma. Däremot har teorien om tatuering under den skandinaviska bronsåldern mera av sannolikhet över sig.¹ De små pryklar, som man ofta finner i bronsåldersgravar samman med rakkniv och pincett, betraktas ju som toalettreddskap, använda vid tatuering.² Denna teori stärkes av en mångfald uppgifter om tatuering i Europa i den antika litteraturen.³ Att denna inhemska germanska tatuering fortlevde långt fram i tiden och motarbetades av de kristna lärarna och munkarna, på samma sätt som missionärerna nu arbeta på att utrota den »barbariska» seden, bevisas utav att ett

¹ John Loewenthal und Bruno Matlatzki: Die europäischen Feuerbohrer, sid. 359. Zeitschrift für Ethnologie. Jahrg. 48. 1916. Sticktatueringen framhålles samman med andra kulturelement som stärkande sannolikheten av att den malaio-polynesiska kulturkretsen omfattade även den europeiska bronsålderns påbyggnadsbefolkning.

² Sophus Müller: Vor Oldtid, sid. 237.

³ En uttömmande sammanställning i Verhandlungen der Berliner Gesellschaft für Anthropologi, Ethnologie und Urgeschichte 1888, i Zeitschrift für Ethnologie XX, sid. 412.

Fig. 3. Bröståbild. Yrkesbild för kavallerist. 4 färger. Blad för kalkering.
Göteborgs Mus. 6930.

kyrkomöte i Calcuth (Northumberland) år 787 förbjöd all tatuering.¹ I detta sammanhang kan i förbigående nämnas att det kors kopterna i Egypten bära på armen, inbränt, anses vara en ättling av det märke munkarna därstädes fingo av arabiska erövrare på 800-talet.² Alltså ett skammärke som blivit ett äremärke.

Huruvida kristendomen förmådde döda den gamla seden fullständigt är nog omöjligt att komma till visshet om. Möjligt är att den levde kvar i en form, som funnits redan under antiken, nämligen som straff eller som igenkänningsmärke på förbrytare och på slavar och krigsfångar. Romerska legionärer blevo även tatuerade, antagligen för att kunna identifieras vid rymning. Samma sed, fastän med en förenklad teknik fortlevde i form av brännmärkning långt fram i tiderna. Brännmärkning som straff och skammärke har använts även

¹ W. Joest. *anf. arb.*, sid. 103.

² W. Joest. *anf. arb.*, sid. 106.

i Sverige. Den upptogs i lagförslagen under 1600-talet, men ej i 1734 års lag. Dock har det sporadiskt använts senare. I Norge och Danmark togs straffet ej bort förrän under 1800-talets förra del.¹ Märkning av remonter och andra djur förekommer ju här i landet fortfarande.

Olaus Magnus nämner ej något om tatuering. Ej heller Troels-Lund. Kyrkan måtte fullständigt ha utrotat den, om den funnits här i historisk tid.

Under 1600-talet omtalas av flera författare, att man tatuerat ett kors på armen på dem, som kommo som pilgrimer från Jerusalem.² Det kan tänkas, att detta bruk nådde ned ända till korsriddarnas dagar, då korset ju var dessas speciella symbol, och tatuering alltid utövats i Orienten. Att denna märkning med ett kors, var något sär-egget, som utmärkte en långväga resande, tyder på, att i den tidens Europa tatuering var något ovanligt. Dock var den känd, mest genom upptäcktsresandena, och omtalas i förbigående i litteraturen flerfaldiga gånger. Även bragtes upprepade gånger tatuerade infödingar till Europa,³ där de väckte oerhört uppseende. Emellertid är det den alltmera livliga handeln på Ostindien, som gör tatueringen mera känd i Europa, och det är då sjömännen, som äro överbringarna. De läto tatuera sig i hamnarna, och lärde sig säkerligen fort nog att själva använda nålar och färger.⁴

I sammanhang med den europeiska tatueringen i våra dagar, bör nämnas, att primitiva människor i allmänhet bära tatueringar, där de synas, och ingalunda dolda av kläderna. Dock finns det folk, som åtminstone delvis dölja sina tatueringar, men i så fall tyckas kläderna vara ett element, erhållet från något grannfolk,⁵ eller påtvingat av missionärer. I dylika fall försvinna säkert tatueringarna inom loppet av några generationer. Många äro exemplen, där tatuering ej mera

¹ Nordisk familjebok under Brännmärkning.

² Dampier i Reystoyten rondom de weareldt, sid. 264.

³ Av Dampier t. ex., på 1690-talet.

⁴ Att primitiv tatuering var allmänt känd i Europa redan tidigt på 1600-talet bevisar John Bulwers bok: *Anthropometamorphosis: Man transformed*, tryckt 1632, där det bland annat heter: »About their legs strange lists they there doe make, pricking the same with needles, then they take indelible tincture; which rubbed in, the gallants doe account the bravest gin.» o. s. v.

⁵ I Centralelebes. Muntlig uppgift av dr W. Kaudern.

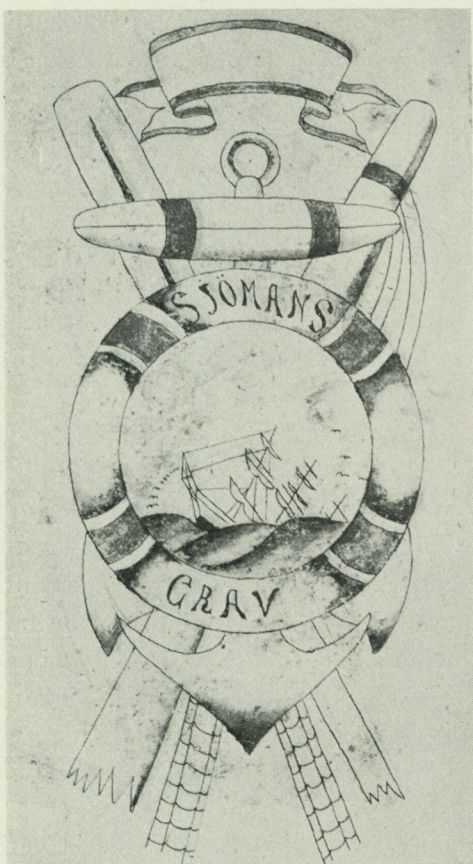

Fig. 4. Armbild. »Sjömans grav.» 3 färger. Blad ur ett tatueringalbum.
Göteborgs Mus. 9635.

utföres, därför att kläder börjat begagnas. I Europa är det snarare tvärt om. Visserligen ser man ofta enklare tatueringar på händer, men de äro oftast »okynnestatueringar» från pojkbåren, och ytterst sällsynta äro märken i ansiktet. Hos folk, boende i nordliga trakter, där kläder äro nödvändiga, tatueras i första rummet händer och ansikten, men även övriga delar av kroppen, motiverat därav, att människorna gå nakna inne i sina boningar.¹ Just detta, tatuering där den under normala förhållanden ej är synlig, är ett speciellt europeiskt särdrag. I Japan där liksom i Europa tatuering förekommer endast

¹ G. Buschan: Illustrierte Völkerkunde I, sid. 87 samt W. Joest anf. arb., sid. 57.

inom vissa yrkesgrupper, äro bärare, kulis och hästskötare tatuerade endast på de nakna delarna av kroppen,¹ dock skonans händer och ansikten. Tatueringsbilderna ersätta här fullständigt kläder. Kroppen tatueras blå, och bilder och ornament äro dels utsparade delar av huden, dels framstå de i röd eller annan färg.

I Europa tatuera sig människor av alla nationer utom zigenare. Dessas bofasta släktingar, i Sverige kallade tattare, pryda däremot esomoftast sin hud. Man kan dela upp den europeiska tatueringen i två huvudgrupper, den som utföres utom Europa och den som utföres här hemma. Resande, vetenskapsmän, köpmän, sjöofficerare, soldater och till en del sjöfolk tatuera sig gärna under ett uppehåll fjärran från hemlandet. En tatuering utförd utomlands och av främmande folk är ett intressant och varaktigt minne att taga hem med sig. Den inhemska tatueringen, utförd av en landsman eller av en yrkesman av ett grannfolk, anbringas i de flesta fall, undantag finnas naturligtvis, på sjöfolk, anläggsarbetare, eller som de kallas i dagligt tal »rallare», stamanställda vid hären och flottan samt på förbrytare. Så är åtminstone förhållandet i Sverige. På kvinnor, sparsamt, på de som fara till sjöss, samt på prostituerade. Något statistiskt material är det omöjligt att citera, då sådant ej finnes. Endast polisens »förbrytarealbum» skulle kunna lämna något dylikt.² Svensk allmoge tatuerar sig ej.

De yrkesgrupper, inom vilka tatueringen i Sverige är att finna, ha ett gemensamt, de äro präglade av en viss isolering, ombord, i rallarelägren, i kasernerna och i fängelserna. På dessa ställen har man också gott om tid och ofta ont om medel att fördriva den med. Det är under sådana förhållanden, som svensken griper till nålen och

¹ W. Joest. anf. arb., sid. 58.

² Det är fullständigt oriktigt att som B. Lacassagne i »Les tatouages, etude anthropologique et medicolégale» påstå, att de flesta tatuerade i Europa äro förbrytare, L:s undersökta material var en del främlingslegionärer, där kanske regeln kunde gälla. Numera äro yrkesförbrytare synnerligen rädda för alla identifieringsmärken. I Italien undersökte även Ces. Lombrosa liknande material som fransmannen och med samma resultat. G. v. Düben i Ymer 1886, häfte 3—4, sid. 12 citerar ovannämnda författares på grund av det undersökta materialets ensidighet felaktiga åsikter, och uttalar själv, att tatuering »finnes hos vagabonder, prostituerade, habituella fästningsfångar och sjömän, eller i allmänhet hos personer, som under en längre tid föra ett sysslolöst liv och i sedligt avseende stå på en låg ståndpunkt».

Fig. 5. Armbild. Dansös. 4 färger. Från en tatueringsateljers skylt.
Göteborgs Mus. 9654.

tuschen för att smycka sin hud. Utom sitt värde som ett manligt utsmyckningsmedel anse gamla sjömän att tatuering är »bra» emot reumatism och ett gott medel mot feber. En man ifrån det inre av Småland trodde, att tatueringar var ett tecken på medlemskap i något sällskap och hade för sig, att alla frimurare voro tatuerade. En uppfattning, som i och för sig ej är så galen, då faktiskt många primitiva folks tatueringar äro stammärken, och japanernas drakar såväl som birmanernas tigrar ofta förekomma i de respektive ländernas heraldik. Emellertid är tatueringen hos oss först och sist utsmyckning och ett tidsfördriv, därjämte något speciellt manligt och duktigt. Dessutom äger en bild för en människa, till en viss grad isolerad från samhället, ett större värde, än för den, som har tillgång till illustre-

Fig. 6. Kvinnohuvud med orm. 4 färger. Från en tatueringssateljers skylt.
Göteborgs Mus. 9654.

rade tidningar, vykort, m. m. snart sagt överallt. För protestanterna har tatueringen ej samma värde i religiöst avseende som för katolikerna, vilka ofta ha hela golgatasceenen, den heliga jungfruns bild eller något helgon på ryggen eller bröstet. Ett kors är dock vanligast.

Det är tydligt, att utom den individuella smaken även de olika yrkesintressena inverka på valet av de bilder, vilka en man låter sticka in på sig. Till sådana yrkesbilder kunna med skäl räknas de som en etnograf förvärvar under sina expeditioner. Sjömännen pryda sig med ett skepp för fulla segel, varemot eldarna föredraga en ångbåt inom en livboj samt en propeller och skovlar, slicar, rakor och dylikt. Kavalleristen står gärna med ett hästhuvud, ofta taget från

Fig. 7. Armbild. Till en död moders åminnelse. 3 färger. Inskriptionen felstavad. Blad ur ett tatueringsalbum. Göteborgs Mus. 9643.

ett vykort, riksvapnet eller en krona. »Rallaren» låter sticka in en hacka och en spade. Emellertid förekomma dessa emblem, sällan isolerade, utan samman med motiv av annan karaktär och helt olika innehåll.

Gemensamt för alla, som låta tatuera sig, äro de symboliska bilderna. Tro, hopp och kärlek (kors, ankare, hjärta) finnas i oändligt många versioner, två händer likaså. Svalan med ett brev i munnen, duvor äro sällsynta, förekommer ofta, likaså handen, som bjuder en ros, ett band med den älskades namn samman med några blommor, ordena »hopp, kärlek», eller hos sjömän »hope, true, love» samman med emblem eller ornament äro allmänna. Nationella märken, flag-

gor eller av mera heraldisk karaktär, voro nog vanligare förr än nu, varemot bilder som denna, ett avbrutet gevär med två händer, som omsluta varandra samt devisen: »Ned med militarismen», vinna allt större marknad. Av nationsmärken äro amerikanska, engelska, norska och danska vanligare än svenska. Detta beror på rent estetiska och tekniska hänsyn. Den svenska »gör» sig ej så bra. Orden »united, liberty» stickas ofta in under något eller några emblem av symbolisk karaktär, företrädesvis på sjömän och svenskamerikanare. Sådan symbolisk karaktär ha även »Sjömans grav», ett sjunkande fartyg inom en livboj, en avbruten åra, ett stycke av en rå, och »Sjömans ruin», ett kvinnohuvud, ett fyllt glas, några spelkort och en revolver, denna sistnämnda tydande på de så ofta förekommande överfallen och rånen i hamnarna. »Sista resan» under ett fartyg blev allmän under U-båtskriget farofyllda dagar.

Med den nämnda bilden, »Sjömans ruin» gör kvinnan sitt inträde i motivkretsen. Förklarligt nog är det, att den kvinna, som mest förekommer på bilderna synes härstamma från hamnarnas förlusteställen, från marknadstälten och varitéerna. Flickan i trikåer, med en solfjäder eller annat föremål i handen, och med gördeln av någon nationsflagga är ett omtyckt motiv, likaså ormtjuserskan. Kvinnan och ormen är ju för övrigt en gammal känd kombination. Även helt nakna kvinnor äro ofta förekommande, men i detta sammanhang bör det påpekas, att oanständiga bilder äro ytterst sällsynta, och om någon låtit sticka in en sådan, regeln är den, att den tatueras över eller förändras innan den blivit många år gammal.¹ Rent ornamentalt kunna nakna kvinnofigurer ingå i en större komposition, t. ex. sittande hand i hand på ett ankares flyn. Geishor vittna direkt om det japanska draget inom den europeiska tatueringen.²

¹ Att A. Lacassagne kommer till ett motsatt resultat i sin »Les tatouages, etude anthropologique et medicolégale» kan förklaras därigenom att materialet, som han undersökte var som nämnts enbart främlingslegionärer, d. v. s. europeiskt slödder, som dessto bättre intaga en blyg undantagställning inom den europeiska befolkningen, numerärt sett. Dessutom är ju det sydeuropeiska kynnet mycket olika det svenska.

² Lika ofta som man finner exotiska bilder på en europeisk mans hud lika ofta finner man europeiska på en primitiv mans. Innevånarna på Hawaii stucko in bokstäver, likaså Nya Zeeländare. Påsköborna satte bilder på bröst och armar av svin, som de endast sett ombord på fartyg, och en man på Tahiti lät en fransk sjöman tatuera en kompass på sig. Flera exempel finnas. Se W. Joest. anf. arb., sid. 29.

Fig. 8. Arm- eller benbild. »Japansk» drake. 5 färger. Blad ur ett tatueringsalbum. Göteborgs Mus. 9650.

Men bilden av »fästmän» är, även den, en synnerligen omtyckt framställning. Hon är alltid påklädd, står och viftar »farväl» eller »välkommen åter». Oftast samman med ett ankare, hjärta eller de två händerna, förekommer hon som bröstbild, t. o. m. med sin make eller fästman mitt emot sig. Således närmast att betrakta som en ren porträttframställning. Mera sällsynta äro bilder av modern, eller om hon är död, ett kors med ett änglahuvud ovanför och med inskriften: »Rest in peace my dear mother». Till kvinnobilder kunna även räknas sjöjungfrurna, som tämligen allmänt förekomma.

Bilder av atleter äro sällsynta. Porträtt av bäraren av bilden kan förekomma, som nyss nämnts. Den enda mansframställning, som är allmän eller rättare sagt var det, är bröstbilden av Buffalo Bill,

känd i egenskap av cirkusdirektör över hela världen. Hans bild torde pryda åtskilliga hundra svenska mansarmar. Indianhuvuden ha kanske denna Buffalo Bills popularitet att tacka för sin förekomst inom tatueringsmotivkretsen. Sådana mäns bilder, som Carpentiers och Chaplins, uppenbara sig numera sporadiskt.

Ytterst sällsynta äro humoristiska framställningar, liksom alla andra bilder med berättande innehåll. Dock förekommer någon enstaka gång en bild som följande, en gorilla som agar en förskrämd kvinna, eller gud fader och den onde, den ene på bröstet den andre på ryggen, dragande fingerkrok över ena axeln, och slutligen en man jagande en räv, som försvinner, där ryggen slutar. Emellertid äro sådana bilder rena undantag.

Bilder med djur äro vanliga. Hästen förekommer bland yrkesbilderna, svalan med brev är även redan nämnd. I kompositioner med heraldisk hållning ingår mycket ofta en örn, med utslagna vingar. Brokiga fjärilar instickas ensamma eller bland blommor. Tigrar och lejon, eller huvuden av sådana äro allmänna. Det är väl menagerier och zoologiska trädgårdar, som väckt intresset för dem.¹ Elefanter och hjortar äro däremot sällsynta. Jaktbilder förekomma praktiskt taget ej (se ovan), däremot någon gång en fiskande flicka. Drakar och ormar äro vanliga och likna i hög grad sina japanska stamfränder.

Rosor äro de enda blommor, som kunna bestämmas till arten. De övriga äro stiliserade så starkt, att de förlorat sin artkaraktär. En del likna på håret blomster från s. k. gratulationstavlor. Blad och rankor omgiva eller avrunda ofta en komposition, och ha då en rent ornamental karaktär. Övriga ornament inskränka sig till solar, månar och stjärnor samt brutna och spiralböjda streck. Blixtar samman med örnar tyda på ett visst samband mellan dessa Jupiters emblem, dock är det naturligtvis att överskatta en tatueringskonstnärs ikonografiska kunskap, om man antager, att ett medvetet sammanbindande mellan örn och blixt förefinnes. Tydligen pekar förhållandet bakåt på någon använd förebild. Blixtar förekomma ej utan örnar, men örnar ibland helt isolerade.

¹ Naturligtvis kunna de även gå tillbaka på ostindiska, i synnerhet birmanska förebilder.

Att misspyrdande födelsemärken kunna ingå som en del i en tatuering finnes det exempel på. Omtatuerade bilder, flera gånger t. o. m., förekomma ofta. Särskilt är det vanligt att yrkesförbrytare använda sättet för att om möjligt vilseleda rättvisan. Omtatuering av oanständiga bilder är redan påpekad.

Tatuerade namn, armband, ringar m. m. äro så enkla, att de i allmänhet ej utföras av någon yrkesman, utan av en amatör eller av mannen själv. Med punkter och streck är förhållandet detsamma, och de kunna betraktas som pojktaktiga okynnesförsök med en nål och tusch eller bläck.

Som redan antytts, förekomma isolerade motiv mera sällan. Man vill hava mesta möjliga innehåll på en och samma bild, och det gäller då för tatueringskonstnären, att komponera samman de olika detaljerna på ett sätt, så att enheten ej äventyras. I denna konst äro en del yrkesmän synnerligen skickliga. Färger och ytor vägas mot varandra, all stel symmetri undvikas, och sparsamma dekorativa ornament hålla det hela samman.

Den allmänna karaktären och innehållet av bilderna visa den enkla mannens syn på livet. Det är arbetet och miljön, där han lever, som intresserar honom, kvinnan i olika skepnader, modern, fästmon och glädjeflickan, den barnsliga glädjen över nöjena i cirkustältet, menageriet och på varietétribunen, den isolerade mannens längtan efter hemmet och ett livstecken från sina kära, och till sist den sunda manliga uppskattningen av trohet i kärlek, hopp om återförening, och längtan efter frihet och oberoende. Det veka, sentimentala draget över en del av bilderna göra dem som danade till vignetter för folkvisor och sjömanssånger.¹

Tack vare tekniken präglas bilderna av en viss stiltvungenhet. Alla konturer äro accentuerade, skuggor och fördrivningar schematiska, och trots perspektivisk teckning verka de ytdekorerande på ett välgörande sätt. Stiliseringen är omedvetet framtvingad av tekniken, och giva bilderna ett särdrag, som skiljer dem från alla andra teck-

¹ Vilken felaktig bild av motivkretsen, som kan givas, bevisas av R. Fletchers: *Tattooing among civilized people*. *Transactions of the Anthropological Society of Washington* II, sid. 40. F. uppehåller sig huvudsakligast vid de kuriösa undantagsfallen, som ej hava något egentligt värde för kännedomen om tatueringen som folksed.

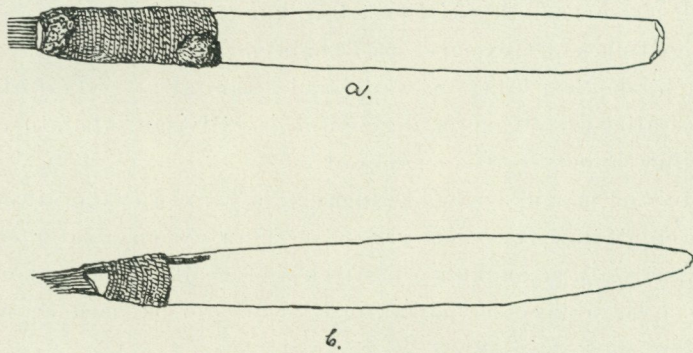

Fig. 9. Svenska tatueringsredskap.
 a. Göteborgs Mus. 9600, äldre, japansk typ.
 b. » » 9602, yngre, amerikansk typ.

ningar. Ansikten tecknas som regel i halvprofil. Allt onödigt undvikes, som helt naturligt är, och de få färgerna lysa oblandade och klara bredvid varandra. Trots oupphörlig reproducering förmår dock varje tatueringskonstnär att sätta sin individuella prägel på bilden, så att en »kännare» snart nog kan träna upp sig till att känna igen de olika »mästarnas» verk.

En hel del legender finnas om egendomliga tatueringar både i forntid och nutid. Dessa bilder äro att betrakta såsom rena kuriösa infall och ha intet intresse, då de ej hava någon som helst allmän folklig karaktär.¹

En svensk man tatuerar sig ej gärna i ansiktet. Infall, som sådana att placera en dödskalle och ett par korslagda benknotor eller en röd och blå stjärna i pannan och ett ankare på vardera örsnibben, äro rena undantag. Detsamma kan sägas om en lagerkrans eller orm om halsen, ordnar på bröstet m. m. På bröstet bära sjömän gärna en stor bild, däri huvudmotivet är en fullriggare. Riksvapnet sågs ofta på stamanställda vid hären och flottan, och ett kvinnohuvud är en vanligt förekommande bild hos alla tatuerade yrkesgrupper, likaså örnar kombinerade med sköldar, flaggor eller dylikt. Stora drakar, geishor

¹ Att beteckna bilderna som homöopatiskt magiska, t. ex. örnen förlänande styrka, en kvinnobild såsom givande mannen, som bär den, tur hos kvinnor, o. s. v. torde vara att konstruera upp ett obefintligt innehåll. Så göres emellertid ofta med tatueringsbilder hos utomeuropeiska folk; jfr. t. ex. R. Karutz: *Tatuirmuster aus Tunis*, sid. 55, *Archiv für Anthropologie* 1910 och Karsten: *Der Ursprung der indianischen Verzierung in Südamerika*, sid. 186. *Zeitschrift für Ethnologie* 1916.

och änglar (putti)¹ äro ävenledes omtyckta bröstbilder. På händerna fästas årtal, ringar, namn, i tumgreppet ankare och även enklare emblem. Armarna kunna vara till trängsel fyllda med allehanda bilder av passande format, över deltoideus grinar ofta ett lejon eller tigerhuvud, liksom ofta över knäskålen. Bukregionen tatueras mera sällan, då skinnet där ej är så spänt, att konturerna bliva smala och klara. Även ryggen är ofta fri från bilder, emedan mannen, som bär dem, ej kan se dem. Likaså sätet, som t. o. m. hos flera helt tatuerade personer är den enda del, som lämnats odekorerad. På benen liknande bilder, som på armarna, men större, och på fötterna sitter någon gång en fjäril eller fågel.

Många män nöja sig med en enda bild, andra vilja hava flera. I allmänhet tatueras bilderna under ynglingaåren, men exempel finnas, som visa, att män över femtio år låtit tatuera sig.

Här i Sverige finns och har det alltid funnits ont om verkliga yrkesmän i jämförelse med t. ex. England.² Amatörer har det funnits så många flera. I kasernerna, på flottans fartyg, alltid var det någon, som kunde hantera nålar och färger. Likaså i fängelset eller »rallarelägret». Sjömännens liksom svenskamerikanernas tatueringar äro till största delen gjorda utomlands, vilket förklarar de svenska yrkesmännens vana att förse bilderna med engelska och norska inskrifter. Även resandenas, etnografernas och sjöofficerarnas tatueringar äro, som redan påpekats, minnen utifrån.

Tatuering utföres på många olika sätt. Eskimåerna sy mönstret i huden med sotad tråd.³ En del av Söderhavets invånare sticka in färgen, i allmänhet någon bränd växt, med olika slags spetsar eller kamliknande redskap, vilka senare bankas in i huden till ett tillräckligt djup.⁴ Ingendera metoden har använts i Europa,⁵ där egentligen

¹ En man begärde att få instucken en putto, som avbildats i Allers Familjejournal som broderimönster.

² Den mest kända var Otto Sundmark i Stockholm, som skröt utav att någon gång på 1870-talet ha tatuert själve Oscar II. En skicklig yrkesman är Carl Gustafsson i Göteborg, vilken ännu lever och, då tillfälle erbjuder sig, utövar sitt yrke.

³ G. v. Düben, Ymer 1886, anf. arb. sid. XIII.

⁴ W. Joest, anf. arb., sid. 66 och följande.

⁵ Nära grannar till europeerna, t. ex. innevånarna på Medelhavets södra kust, använda inristning med ett skarpt mejselformat instrument. P. Traeger: Das Handverkszeug eines tunesischen Tatouiers. Zeitschrift für Ethnologie, 1904, sid. 470.

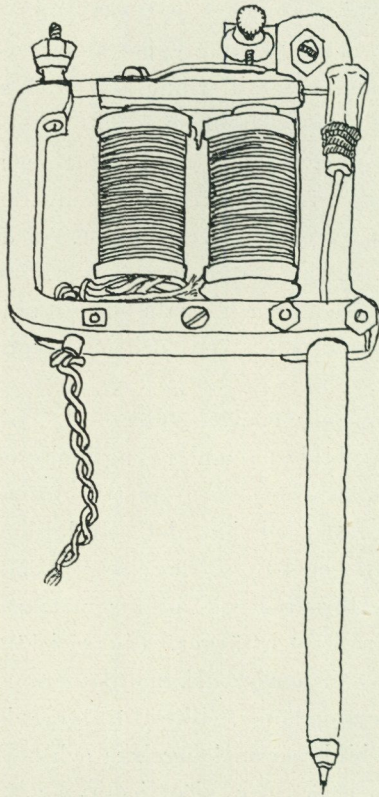

Fig. 10. Modern svensk tatueringsmaskin. Enligt den elektriska ringklockans princip. Göteborgs Mus. 9614.

endast sticktatuering förekommer. Att döma efter redskapen är det japanerna, som varit läromästare, och då först och främst sjömännen, som varit lärjungarna. Japanernas redskap likna nämligen de europeiska av äldre typ nästan fullständigt, enda skillnaden är att nålarna ej äro fästa vid skaftet på samma sätt, samt att skaftet är längre och omlindat med papper.¹ De europeiska nålarna hade från 1—8 parallella spetsar, vanliga synålar, sammanlödda och lagda på en avfasad ända av ett runt trästycke samt virade fast vid densamma. Japanerna kunna ha dubbla rader spetsar. Sådana ha ej använts i Sverige. Denna

¹ De polynesiska redskapen, »kammarna», äro i regel vinkelrätt fästa emot handtaget eller skaftet.

typ frångicks redan för en 25 år sedan. Amerikanerna funno på att klyva skaftets ena ände, sätta de ej längre parallellt sammanlödda spetsarna i den uppkomna skåran, och anordna nålarna så, att spetsarnas uddar kommo närmare varandra och bildade en sned linje. Verktuget låg bättre i handen, och konturerna kunde göras tätare och jämnare. Denna typ användes av yrkesmännen i Sverige en 10—15 års tid. Däremot tycks ej den ävenledes amerikanska uppfinningen att sätta in spetsar tätt på ett läderstycke så, att en viss bild erhöles och kunde åstadkommas på en gång, ha vunnit insteg i Sverige. Numera sticka inga yrkesmän »för hand» längre, de använda en elektrisk maskin. Denna apparat är konstruerad direkt efter principen för den elektriska ringlockan. Nålen motsvarar således kläppen. Stickningarnas längd kunna modereras, så de gå lagom djupt in i huden. Även i maskinen användas olika många nålar, ordnade i rad eller i krets.

En annan mera primitiv och amatörmässig metod är den, enligt vilken man ritsar upp huden efter bildens konturer, gnider in skåran med krut, som sedan påtändes. Denna metod lär ha använts för några tiotal år sedan, i synnerhet vid hären och flottan, och är till natur mycket ålderdomlig.¹

En tatueringskonstnär har en del album med priser, som han visar sin kund, vilken väljer ut den bild, »bit» kallas den, som behagar honom. Bilden kalkeras med blyerts på ett halvt genomskinligt papper, som tills för en tjugu år sedan perforerades och sedan hölls mot armen, eller var nu bilden skulle placeras, och sedan stänktes kimrök på, så att konturerna antyddes. Numera användes hektograf-bläck, som fuktas vid avtryckningen på huden. Att rita på fri hand ansågs tidsödande, och att sticka direkt hade ju alltid sin risk även för den skickligaste. Huden bestrykes med tvål eller något fett, för att konturerna av det vätta bläcket skola bliva skarpa och tydliga, och spännes som vid vaccinerings.² Sedan stickas konturerna upp. Fördriv-

¹ Denna i Orienten vanliga metod användes på Jerusalems-pilgrimerna under 1600-talet. Dampier, anf. arb. sid. 371.

² Buken t.ex. anses svår att tatuera, därför att huden där är slapp och svår att spänna, som ovan är anført.

ningen av skuggorna fås fram genom att röra maskinen olika fort, förr genom att sticka olika tätt. Proceduren är ej så värst smärtsam. Efteråt hettar det i den tatuerade delen av huden, som rodnar och svullnar och efter en tre, fyra dagar falla sårskorporna av och bilden sitter där outplånlig, med lysande färger, om den är skickligt instucken.¹

Alla konturer drages upp med svart tusch. Denna verkar blå, när den ses genom överhuden. Svart är egentligen den enda färg, som primitiva folk förstå att använda, undantagsvis även rött.

Egentligen användas endast 4 färger utom svart tusch. Till rött användes cinnober, till grönt vermillon och smaragdgrönt, till gult cadmium. Denna sista färg användes dock sällan, då den förorsakar svullnad av huden i solsken och med tiden flyter ut.² Även den röda kan förorsaka svullnad, men endast lindrig sådan vid värme och tryck. En brun färg användes, men anses ej »äkta», i stället blandar man grönt, rött och svart. Till svenska flaggan användes kobolt eller ultramarin, men den senare anses ej heller god. Svart i grönt giver nära på samma resultat. Andra färger absorberas av kroppen efter längre eller kortare tid. Vanlig skrivtusch användes, förr tusch i stänger, som löstes upp. Nålen doppas så ofta nödigt är uti tuschen eller färgen, vilken senare röres ut med vatten och förvaras i en liten porslinskopp.

Mänskligt att döma kommer tatueringen att försvinna. Missionärerna motarbeta den, i Japan stiftas lagar emot den. Radio och andra uppfinningar kommer isoleringen att ej kännas som förr. Segelfartygen ha snart försvunnit, och med dem den gamla, goda sjömanstypen i Vega-mössa och med skjortan uppflängd över bröstet. Våra dagars steamboatsgast ser ut som vilken annan arbetare i land som helst, och han är det också. Antalet av det stamanställda manskapet vid här och flotta inskränkes alltmera. Bilden som sådan har ej samma värde som förr för gemene man. Vykort, illustrerade magasin och biografier äro alltför talrika och lättillgängliga. Buffalo Bill är glömd, ormtjuserskor finnas ej mera. Den stiliserade bilden

¹ Priset för en bild varierar. Ett enkelt emblem med ett namn kostar en tre kronor, en medelstor bild åtta å tio och en stor komposition för t. ex. bröstet kan betinga ett pris av trettio till fyrtio kronor.

² På grund därav ser man så sällan svenska flaggan.

är ej nog »naturlig» för en modern människa, tekniken är ej tillfyllest, och de försök, som gjorts att sticka in bilder av filmstjärnor och liknande koryféer ha slagit illa ut och är en typisk degenerationsföreteelse. Och slutligen, man har blivit för »upplyst» och för »klok» för att sentera denna naiva bildkonst, och den litet sentimentala symboliken i motiven väcker ingen genklang i sinnena längre. Det blir åter en sed, äldre än de flesta, som kommer att övergivnas. Redan nu är den oförstådd och illa sedd, ett reliktfån mänsklighetens barndom, ej värt annat än att försvinna och glömmas.

ZUSAMMENFASSUNG.

PHILIBERT HUMBLA: *Tätowierung im heutigen Schweden.*

Tätowierung ist im Zusammenhang mit Körperbemalung Gegenstand des Interesses von Forschern und Entdeckungsreisenden seit dem 17. Jahrhundert gewesen. Auch in der antiken Litteratur finden sich mehrere Angaben über Tätowierung. Doch sind erst in neuerer Zeit ordentliche, planmässige Untersuchungen auf diesem Gebiete ausgeführt worden.

Die Tätowierung ist unabhängig von dem Milieu und den äusseren Lebensumständen. Darwin meint, dass die Sitte denselben universell menschlichen Charakter habe wie Tanz, Maskierung u. dgl. Vermutlich ist keinem Volke Körperbemalung und die Weiterentwicklung derselben, die Tätowierung, fremd gewesen.

Archäologische Funde aus der Stein- und Bronzezeit zeigen, dass zu jener Zeit europäische Bewohner sich tätowierten. Die Sitte scheint während der Antike und auch im Mittelalter fortbestanden zu haben. Eine Kirchenversammlung in England 787 verbot alles Tätowieren.

In späterer Zeit scheint das Christentum die Tätowierung in Europa vollständig ausgerottet zu haben, und vermutlich geschah es im Zusammenhang mit dem Aufblühen der Schifffahrt im 17. und 18. Jahrhundert, dass die Sitte allmählich wieder in Aufnahme kam.

Jerusalemspilger, Seeleute und Reisende liessen sich Bilder in den fremden Landen einritzen, sehr bald aber lernten die Seeleute selbst Nadel und Farben hantieren. Indessen ist das Tätowieren nie in einem Lande Volkssitte geworden, sondern die Sitte war und ist noch heute heimisch innerhalb gewisser Schichten und Gesellschaftsklassen.

Seeleute, Ethnographen, Reisende und Soldaten lassen sich gern im Auslande tätowieren. Ein eingestochenes Bild ist eine dauernde und interessante Erinnerung an exotische Orte. In Schweden sind es auch Seeleute und Soldaten, aber auch Eisenbahnarbeiter, besonders solche, wie sie bei Bahnneubauten beschäftigt werden (»rallare»), Festungsgefangene und Insassen von Zwangsarbeitsanstalten, die sich tätowieren.

Der grössere oder geringere Grad von Isolierung, in der diese Menschen leben, scheint ihnen Nadel und Farben in die Hand zu drücken und auch zu den Mustern Anregung zu geben. Dass die grosse Mehrzahl tätowierter Männer in Europa kriminell betonte Individuen wären, ist eine vollständig irrtümliche Auffassung.

In Schweden ist die Motivwahl bei den Tätowierungsbildern wenigstens teilweise abhängig von dem Beruf des Tätowierten. Allen Gruppen gemeinsam sind dagegen die symbolischen Bilder, Glaube, Hoffnung, Liebe usw. Dies gilt auch für das Frauenbild, das als Freudenmädchen, Schlangenbändigerin u. dgl. auftritt, auch das Bild der Braut und bisweilen das einer geliebten, verstorbenen Mutter verewigt. Indianer sind als Motiv gewöhnlich, ebenso »Buffalo Bill«. Humoristische und unanständige Bilder sind sehr selten, desgleichen alle epischen Inhalts. Tiere kommen oft vor, ebenso Blumen und einfache Ornamente.

Die Bilder werden zusammenkomponiert, bestehend aus verschiedenen Motiven, die durch Blumen, Blätter und Ornamente zu einem Ganzen abgerundet werden.

Der allgemeine Charakter und der Inhalt der Bilder zeugen von der Lebensauffassung des einfachen Mannes. Die Arbeit und das Milieu werden angedeutet, die Sehnsucht des Isolierten nach Briefen und nach seinen Lieben, eine männliche Wertschätzung von Treue und Liebe, wie auch von Freiheit und Unabhängigkeit, lassen sich leicht genug aus der Bilderwahl herauslesen.

Der Technik zufolge sind die Bilder gekennzeichnet durch eine gewisse Gezwungenheit des Stils. Die Konturen sind akzentuiert, Schatten und Abtönungen schematisch. Die Stelle, wo das Bild auf dem Körper angebracht wird, hängt teils von der Grösse des Bildes, teils von seinem Charakter ab. Das Gesicht und die Hände bleiben gewöhnlich auch bei denen, die Massen von Bildern auf sich tragen, verschont.

In Schweden finden sich im Vergleich z. B. mit England wenige Ausüßer der Tätowierungskunst. Stichtätowierung und Einbrennen mit Pulver sind die einzigen Methoden, die hier zur Anwendung gekommen sind. Die dem Typus nach echten Nadeln ähneln denen, welche die Japaner anwenden. Ein jüngerer Typus wurde in Amerika verwendet, bevor er hier benutzt wurde. Nunmehr wird eine Maschine verwendet, konstruiert nach dem Prinzip der elektrischen Klingel.

Das Bild wird auf ein halbdurchsichtiges Papier durchgepaust. Die Konturen werden auf diesem mit hektographischer Tinte nachgezogen, das Papier wird angefeuchtet und das Bild auf die Haut abgedrückt. Danach wird die Farbe eingestochen.

Die Farben, die ausser schwarzer Tusche zur Verwendung kommen, sind Zinnober, Vermillon, Smaragdgrün und Kadmium.

Allen nach zu urteilen, wird die Tätowierung in Schweden immer seltener werden. Bilder sind nunmehr leichter erhältlich als früher, die Isolierung macht sich im Zeitalter des Rundfunks nicht mehr so drückend fühlbar, und der allgemeine Geschmach hat eine Wandlung erfahren.